

РЕЦЕНЗИИ

Шевченко С. Л. Християнська теологія та екзистенціалізм. – К.: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, 2016 – 440 с.

Марина Луптакова

доктор теології, Гуситський теологічний факультет Карлова університету у Празі
(Чеська Республіка)

luptakm@seznam.cz

Минулого року не лише в українській, але й світовій релігієзнавчій думці відбулася подія, яка, безумовно, варта загальної уваги інтелектуалів і спеціалістів, які займаються дослідженнями сучасних процесів розвитку теології, і є налаштованими на європейський стиль мислення і європейські цінності. Праця співробітника Інституту філософії Національної академії наук України, кандидата філософських наук С. Л. Шевченка, яка була видрукована під назвою “Християнська теологія та екзистенціалізм”, засвідчила подальші намагання українських вчених продовжити рух гуманітарної спільноти України у бік європейської культури та європейських традицій. У цій книзі автор представив своє бачення і теоретичну концепцію, яка б пояснила процеси виникнення, становлення, формування та розвитку екзистенціальної теології як окремого напрямку теології християнської.

Звернення автора до теми методологічної та ідейної кореляції християнської теології та екзистенціалізму зробило дане дослідження міждисциплінарним, історико-філософським та релігієзнавчим, а хронологічні межі від XIX до XXI ст. спрямували його до опрацювання значного масиву першоджерел, серед яких зустрічаємо й розробки останнього десятиліття. Одразу ж зауважимо, що автор обрав доволі складне завдання, про що свідчить і його зізнання у тому, що: “Багатоманіття виявів впливу екзистенціалізму на теологію важко вмістити і описати в межах одного дослідження, особливо коли за цю справу береться один дослідник. Феномен такого багатогранного впливу на різні теологічні напрями, різні конфесійно-релігійні течії та напрямки в межах християнства потребує скрупульозного, кропіткого колективного багатотомного дослідження, яке може тривати десятиліттями» (Шевченко, 2016, с. 10). Тому дану працю С. Л. Шевченко сам й розглядає у якості “пропедевтики” до подальшого релігієзнавчого та історико-філософського аналізу нових, екзистенціалізованих форм християнського релігійного мислення.

Утім, у книзі С. Л. Шевченка екзистенціальна теологія, уособлена іменами С. Керкегора, Г. Марселя, К. Ранера, М. Бердяєва, Дж. Маккуоррі, П. Тілліха та інших релігійних мислителів, з'явилася перед читачем, як вбираюча в себе найбільш плідні гуманістичні й екзистенціалістські ідеї для їхнього використання у якості методологічного інструментарію при поясненні різноманітних релігійних явищ та феноменів і надання цим явищам нових синтетичних смислів та значень. Долідження автора засвідчило, що ця теологія історично перетворилася на самостійну виокремлену, теологічну парадигму, спрямовану і на виявлення найбільш гострих суперечностей і релігійно-духовного буття, і сучасного секуляризованого мислення.

І задум дослідження, і його структура, і змістовне наповнення відтворюють різноплановість і багатоаспектність релігієзнавчої і історико-філософської ретроспективи, у якій автор й аналізує екзистенціальні, екзистенційні та екзистенціалістські проєкції у площині

так званої “подвійної рефлексії” предмет власного дослідження. Поглиблене знайомство з монографією залишає позитивне враження від автентичності розуміння автором філософської проблеми та логіки її розкриття. Сам термін “екзистенціальна теологія” в авторській інтерпретації надається у контексті узагальненого аналізу широко відомих течій: класичного екзистенціалізму, екзистенціальної феноменології та постмодернізму, кожна з яких виступає своєрідним джерелом ментально-креативних та онтологічних особливостей процесу екзистенціалізації християнської теології.

Цей процес, як слушно зауважує автор, свого часу був дійсно надзвичайно незручним для церковного офіціозу, оскільки багато в чому відрізнявся і суперечив загальноновизнаному розумінню та інтерпретації християнської догматики. Однак і сьогодні історичні голоси видатних релігійних мислителів минулого, актуалізовані новітнім буттям, резонансно співпадають з філософською тональністю дискурсів інформаційно-комп’ютерної доби, а їх стриманий пафос породжує водночас і вимушений песимізм “стомленого розуму”, і обнадійливий оптимізм “пробудженої віри”. Це мабуть і є найпомітніший парадокс “віри розуму”, на якому постійно наголошував С. К’єркеґор (Шевченко, 2016, с. 86 – 113).

С. Л. Шевченко за відправний пункт свого дослідження й обирає ідеї С. К’єркеґора, наголошуючи на беззастережності критики С. К’єркеґором церковної ієрархії ще за часів “Золотого століття” у Данії, на його намаганнях повсякчасно довести, що людство повинно долати (долати, а не заперечувати) усталені правила і принципи християнської догматики, й за необхідності “виходити за межі” колективної моралі, перетворюючи її на процес індивідуального самоперевершення, породженого в людині глибоко пережитим релігійним або містичним досвідом. Основним лейтмотивом та передпозицією дослідження також виступає і к’єркеґорівське твердження, у відповідності до якого релігія, віра мають завжди виступати передумовою етики (на протигагу радикальної етиці, що постулює нігілізм або ж “етику поза законом”, характерних для сучасного постмодернізму), а не навпаки.

Основний дискурс у рецензованій монографії й розгортається на текстовому підґрунті праць С. К’єркеґора та М. Гайдеґґера, і, відповідно представлених ними типів екзистенціального та екзистенційного мислення, у полемічному сплетінні з думками представників діалектичної теології, екзистенціально-протестантської неоортодоксії, релігійного екзистенціалізму та екзистенціальної теології. Постає та ідеї і С. К’єркеґора висвітлені автором у новому ракурсі актуальності його думок для наших сучасників та ситуації нинішнього “повнолітнього світу” з усіма його проблемами та суперечностями – кризою традиційних християнських цінностей та “крахом дискурсу Ісуса Христа”. Рецепцію ідей датського мислителя в сучасну добу автор розглядає на прикладі творчості американських теологів Говарда Слейта та Мерольда Вестфалія, останній з яких погляди С. К’єркеґора іноваційно перевитлумачує і в постмодерністському, і у постекзистенціалістському контексті. Автор дослідження акцентує увагу на очікуваних й неочікуваних наслідках впливу екзистенціалізму на теологію, формалізує на методологічному та теоретичному рівнях моделі сприйняття представниками екзистенціальної теології реальності релігійного світу в умовах досягнення ним свого “повноліття” та виникнення “безрелігійного християнства”.

Слушною є і думка автора щодо специфіки процесу екзистенціалізації теології та релігійного мислення, багатогранності впливу класичного екзистенціалізму на теологію. Методологічно він був унаочнений і радикальним христосентризмом Барта-Турнейзена, і методологією “природної теології” Е. Бруннера, і деміфологізацією Нового Завіту Р. Бульмана, і “екзистенціальним Одкровенням” Ф. Гогартена, “етикою відповідальності” Д. Бонхьоффера, і, навіть, “християнським соціалізмом” Р. Нібура.

Започаткована в протестантизмі, тенденція до екзистенціального оновлення християнства, як справедливо доводить автор книги, поширилась і на католицизм, і на

православ'я, й методологічно підсилилася трансцендентально-антропологічною етикою К. Ранера (Шевченко, 2016, с. 128 – 138), інтегральним гуманізмом Ж. Марітена (с. 152 – 166), екзистенціальною діалектикою божественного та людського М. Бердяєва (Шевченко, 2016, с. 139 – 151), “неоправослав'ям” Х. Яннараса, екзистенціальною есхатологією часу Г. Слейта (Шевченко, 2016, с. 243 – 265), щоправда, саме поняття екзистенціального “оновлення” теології розумілося та розуміється цими мислителями зовсім по-різному.

Представники постекзистенціалістської теології, наприклад, Дж. Маккуоррі, Г. Слейт, М. Вестфаль ірраціональний пафос думки датського мислителя не сприймають буквально, як це зробив Л. Шестов (Шевченко, 2016, с. 114 – 127), а навпаки доводять, що С. К'еркеґор не заперечував розум, а постулював відносно нього пріоритет “абсурдної” та “парадоксальної” віри та сприйняття повсякденних явищ.

Становлення екзистенціальної теології автор прослідковує, починаючи з виходу праці Дж. Маккуоррі “Екзистенціалістська теологія: порівняння Гайдеґґера та Бульмана” (1955), в якій дійсно зроблено спробу окреслення головних принципів екзистенціалізації релігійного мислення у ХХ столітті (Шевченко, 2016, с. 177 – 196). Праці Джона Маккуоррі, його попередників та послідовників і, особливо, Говарда Слейта та Мерольда Вестфала і створюють, як це переконливо доводить автор монографії, новітню екзистенціальну альтернативу постмодерністській парадигмі в теології, підтверджуючи той факт, що екзистенціалізм може бути дієвим та евристичним засобом в оновленні та пристосуванні християнства до змін, що несе глобалізація та інформаційний бум (Шевченко, 2016, с. 243 – 356).

Загалом, автору монографії вдалося професійно проаналізувати значення та роль ідей С. К'еркеґора у сучасному світі, розглянути європейські інваріанти екзистенціалізації християнської теології, прослідкувати специфіку концептуальної трансформації ідей класичного екзистенціалізму в теологічному напрямку. Автор також розкриває і значення екзистенціальної теології як феномена постекзистенціалістського часу, надає оцінку екзистенціалістській парадигмі модернізації сучасної теології як альтернативі теології постмодерністській. “Постекзистенціалістська версія екзистенціальної теології, – як зазначає С. Л. Шевченко, – теоретично “вплетена” в контекст сучасного постмодерністського мислення, однак, у головних теоретичних постулатах протистоїть йому” (Шевченко, 2016, с. 362). Водночас, “екзистенціальна теологія як напрямок сучасного релігійного мислення і досі перебуває у стані творення, постійного “переформатування” та “інноваційного розвитку”” (Шевченко, 2016, с. 362), що й залишає широке поле для подальших релігієзнавчих та історико-філософських досліджень цього феномену.

© *Марина Луптакова*